

Napút-füzetek

30.

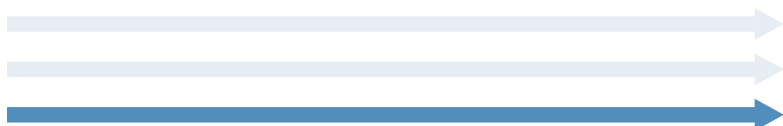
Akik az éjszakába születtek

Három asszony életútja

Szepsy Eleonóra: Életem kiragadott eseményei

Szesztay Andrásné Strzelecka Márta: Baljós ég alatt

Julianna L'Homme-Molnár: Egy mozgalmas élet

Szepsy Eleonóra

Életem kiragadott eseményei

Vácról Szegedre

Szepsy Eleonóra nyugd. pedagógus vagyok. 1939. március 28-án születtem Budapesten. Édesapám Szepsy Boldizsár (okl. mezőgazdasági mérnök), édesanyám Rátz Mária (háztartásbeli). Testvéreim: Éva (1936), János (1940), Katalin (1947). Velünk élt anyai nagymamám és anyám legifjabb öccse.

Családi állapotom elvált. Gyermkeim: Glasza Tamás István (1966), Glasza Melinda (1974). Unokáim: Glasza Kitti (1995), Glasza Flóra (1998), Glasza Márk Tamás (2005), Németh Ádám Róbert (2004), Németh Kristóf Ákos (2006)

Egy este azzal jött hozzánk, hogy másnap tovább kell menniük. Szeretne elbúcsúzni. (Szüleim féltek, hogy el akar vinni magával!) Szomorú volt. Fél térdre ereszkedett le hozzám, megölelt. Megkérdezte, megpuszthat-e. Az igen után félresimította a hajamat, és a homlokomra adott egy puszit. Fényképet kért rólam. A belső zsebébe, a szíve fölé tette. Magyarázta, hogy megy a háborúba, ott löni fognak, de én meg-

Vácon laktunk. Édesanyám szerint, a terhessége hetedik hónapja után születtem, kicsi súllyal. Inkubátor nem lévén, meleg vizes palackokkal raktak körül, szemcseppentővel etettek, mert gyengeségem folytán szopni sem bírtam. A koraszülöttség következménye lett a rövidlátásom (nagyfokú miópia). Háromévesen $-4,5$ dioptriás szemüveget kaptam.

A Nógrád megyei Szirákra költöztünk. Édesapám ott járási gazdasági felügyelő lett.

Szomszédunkba egy orosz tisztet (hadnagy volt?) szállásoltak be, a segédtisztjével, aki jól zongorázott. A bútorozott házban (ahová a németek az oroszok elől „telepítették” minket) zongora is volt. Gyakran jöttek hozzánk, a zene megnyugtatta őket. A hadnagy nagyon megszeretett. Karjába vett, úgy táncolt velem.

A szovjet hadsereg napján (február 22.) a kertünk végében, a dombtetőn lovas bemutatót tartottak. (Anyukámék napokig csavargatták be gézzel a lószerszámokat! Az volt a lovak díszje.) Mi, gyerekek, édesapámmal ballagtunk a nagy hóban a helyszínre. A hadnagy lóháton utolért minket. Lehajolt, felvett maga elé, és lóháton vitt ki. Az ünnepségen, ahányszor csak elhaladt előttünk, odaintegetett nekem.

A velünk élt anyai nagymamám, nagybátyám, nővérem, Éva, öcsém, János és én, 1944 nyarán, Szirákon

védem őt. Már mosolygott, de a szeme könnyes volt. Szüleim is meghatódva búcsúztak el tőle.

Szeptemberben első osztályos lettem. Az iskola még nem volt használható. A mozi udvarában állt egy nagy fa. Dió volt-e, vagy gesztenye, már nem tudom. A fa alá kihordták a moziból a lócsakat. Azon ültünk, mint fecskék a villanydrótokon. Sokunknak még a lába se érte a földet! Hallgatunk, figyeltünk. Amikor írni kellett, a tanító néni, Sólyom Klára felállított minket, és mondta, hogy üljünk vissza keresztbe! Egyik lábunkat áttéve, lovagló ülésben ültük meg a lócsát. Magunk elé tettük a füzetet, ráhajoltunk, s kezdtük írni a pontokat. Az elsők inkább gombócok lettek. A mai napig őrzöm ezt a füzetet.

Az országban a 25 megyéből az átrendezés után 19 lett. A sziráki járás megszűnt, helyette Pásztó lett járási székhely. Odaköltöztünk, mert édesapámat áthelyezték főagronómusnak. Nagyon sokat volt „kiszálláson”. Többször ott aludt, ahol az este érte. Jármuve csak egy kerékpár volt.

Jól ismerte a gazdák tevékenységét, a nagygazdákét is, akik később a kulákok lettek. Azok a lehető legjobban teljesítettek mindent, hogy ne lehessen a munkájukban hibát találni. Nem lehetett róluk rosszat jelenteni. Kezdett gyanús lenni, hogy édesapámtól nem érkezik be egy kulákfeljelentés sem. Mi lehet az oka? Lehet, hogy ő is kulák? – kezdtek ezen gondolkodni.

Fürdik a négy testvér a fakádban az udvaron, 1948 nyarán, Szirákon

A négy testvér
1953 tavaszán, Pásztón

Ezzel a fotóval „védtem meg”
– talán – az orosz hadnagyot

Írtak a szülőfalujába, Dabasra, ott élt vele azonos nevű nagyapám, hatvan hold földje volt. Megkérdezték, hogy Szepsy Boldizsárnak mennyi földje van. Választottak. Csak azt nem jelölték meg, hogy az idősbnek! Így hát kulákká nyilvánították a családukunkat. Elkezdődött az üldöztesünk.

Édesapám beadta a felmondását. Többször is, mert nem engedték el. Kiderült, hogy inkább ők akarták kirúgni. Végül, mivel valós egészségi okokra hivatkozva kérte, kénytelenek voltak hozzájárulni a távozásához. Ettől kezdve csaknem egy évig nem engedték elhelyezkedni, még segédmunkásnak sem. (Megjegyzem: a velünk élő nagymamának semmi jövedelme nem volt, a nagybátyám pedig csak alkalmanként dolgozott, mert a háború alatt légnyomást kapott, tüdő- és szívbeteg lett.) Tizenhat éves nővéremnek kellett dolgoznia a tanulás helyett, ő volt a családfenn-

tartó. Még öcsém, húgom után és énutánam a családi pótlékot is neki utalták. Édesapám kálváriáját tovább nem sorolom.

Végül egy régi osztálytársa megszánta és felvette a gödöllői Kisállattenyésztő Intézet sertéstelepére állatgondozónak. Nagyon kevés volt a fizetése. Sokszor két hétig sem jött haza, hogy a vonatjegy ára is megmaradjon.

Albérletben laktunk, pici kertünk volt, ahol alig termett valami. Hogy egy kevés tejet is fogyaszthassunk, tartottunk egy kecskét. Lili kecske örült, ha a gyér legelő mellett a szomszéd konyhahulladékát megkapta. Akkor télen csak bablevest, főtt burizst, babfőzeléket és néha kukoricapuliszkát ettünk. Ritkán volt főtt tészta, leginkább üresen, sóval vagy esetleg kevés cukorral. Az egyik nap, nagy meglepetésünkre, édesanyám paprikás krumplit tett elénk ebédre. Faggattuk: „Honnan?” Csöndesen, szinte szégyenkezve mondta: „A szomszéd-asszony hozott a kecskének krumplihéjat... Azt pucoltam meg.” (Ezt még most is könnyes szemmel írtam le...)

A nyolcadik osztályt kítőő eredménnyel végeztem, de nem tanulhattam tovább. Akkor már X-es származású voltam. (Ez negatív megkülönböztetést jelentett.) Az iskolabizottság véleménye kitudódott: „Kulákcsemete ne tanuljon!” Az elutasításban indoklás nem volt. Édesapám írt mindenhová, hiába. Nagyon szűkös anyagi helyzetünk miatt munkát kerestem. Munkakönyvet váltottam, és futár lettem a Mezőker Vállalatnál. Pásztóról Salgótarjánba hordtam a leveleket (30-30 km!). Sokszor még napjában kétszer is!

A reggeli vonaton mindig fájó szívvel utaztam, látva a sok gondtalan fiatalt, akik iskolába mentek. Bűltem a diákkocsiba, hogy legalább köztük lehessek, meg mert télen azt mindig fűtötték. A kalauz, ha elnéző volt, nem szólt, de sokszor elküldtek, hogy az én dolgozói bérletemmel nem ülhetek ott.

Szívfacsaró „élmények” voltak ezek. Nem csoda, hogy koravén lettem!

Egyszer a központban kipróbálták a számtantudásomat. Bérelszámoló lettem. Később beléptettek a szakszervezetbe, majd békekölcsönt is kellett jegyezni. (Ötvenforintos kötvényem volt, de nem nyertem vele.)

Márciusban felajánlottak egy szakszervezeti üdülési beutalót Visegrádra. Szüleim elengedtek. Az édesanyám és a nővérem ruháiból kiegészítve tudtam csak összeállítani a szükséges holmikat. Nagyon jó volt ott, bár sokat ugrattak, hogy inkább úttörőtáborban volna a helyem.

A Mezőkertől augusztus 31-én jöttem el, mert édesapám kitartó kérvényezésére újra tanulhattam. „Eleonóra nevű leánya továbbtanulását engedélyezem” – írta Erdey-Grúz Tibor, oktatási miniszter. Felvettek Salgótarjánba, a Madách Imre Gimnáziumba. A kötelező iskolaköpenyem egy fekete kabátbélésből készült. Az első 1-esem: énekből, mert nem volt pénzünk rögtön megvenni a 333 olvasógyakorlatot, ami akkor öt forintba került.

A forradalom miatti tanítási (a téli és szén-) szünetekben mindig dolgoztam. Legtöbbször Pásztón, a kórházban, helyettes ápolónőként a csecsemő és a női belosztályon. Emlékezetes ma-

Ilyen voltam 14 évesen

radt a kijárási tilalom miatti benn-alvásom a szülőszoba egy szülőágyán. Később ott születtek a gyermekeim.

Dolgoztam az Állami Biztosító megyei igazgatóságánál díjkönyvelőként. Egy nyári szünetben a pásztói Vasipari Ktsz.-nél esztergályos voltam (éjszakai műszakban is). Nagyméretű csavarra és a hozzá tartozó anyába kellett menetet vágni. Nehéz volt, de a pénz miatt örültem ennek a munkának is. Ebben az időben rengeteget kézimunkáztam (gyenge szemem ellenére is). Pulóvereket kötöttem, terítőket horgoltam, mind eladásra, pénzpótlásra.

Nagyon fárasztó volt már a vonatozás, átiratkoztam Pásztóra.

A Mikszáth Kálmán Gimnáziumban érettségiztem, jeles eredménnyel. Mivel édesapám segédmunkási fizetése igen kevés volt, nem tanulhattam tovább. Segítenem kellett, hogy a húgom is érettségizhessen. Képesítés nélküli tanító lettem Bujákon. Albérletem egy mázolt, földes szoba volt. (Az ágy, keményre tömött szalmazsákkal, egy szekrény, egy hokedlin a lavór volt a bútortat.) Örültem a munkalehetőségnek. Nagyon szerettem tanítani. Az első évben második osztályt, 28 fiút kaptam.

Szaktanári hiány miatt feltettek a felső tagozatba. Magyar és éneket tanítottam. Később még a dolgozók esti iskolájában is kaptam órát.

A faluba pártmunkások érkeztek, akik a termelőszövetkezetbe szervezték be a gazdákat. (Agitáltak, ezért agitátoroknak nevezték őket.) Minket, helyi pedagógusokat beosztottak melléjük, menni kellett velük, szervezni!

A belépett gazdák nevét a Tanácsház tetején levő hangszórón keresztül „közhírré tették”. Még nótát is küldtek nekik. Megtörtént, hogy elindult a lemez: „Deres már a határ...”. dalolta a „pléhember”, ahogy a faluban nevezték. Közben megérkezett egy új név, lehalkították a zenét, bementék a gazda nevét, s hogy mit vitt be a tsz-be, aztán ismét folytatódott a nóta: „...semmije se maradt.” Sokáig szóbeszéd volt ez a környéken!

Ebben az évben szereztem meg a tanítói oklevelet, Jászberényben.

??? nyarán Mátrakeresztesre kerültem (közelebb haza), egy új iskolába: összevont osztályok, két tanterem, váltott műszak, villany nélkül, „petróllámpával”. Csak két év múlva vezették be a faluba a villanyt.

Január 1-jével hazakerültem, Pásztóra, a Kun Béla (ma Gárdonyi Géza) Iskolába.

Alsó, majd felső tagozaton tanítottam.

Tanári diplomát szereztem mezőgazdasági gyakorlat és háztartási ismeretek szakon Egerben.

Tizenkét év házasság után, 1977 novemberében elváltunk.

Január végén, a sok idegesség hatására, retinaszakadást (látóideghártya-szakadást) kaptam a bal szememen. Csak a negyedik műtéttel tudták rögzíteni, hogy a szememet megmentse. (Csupán fényt érzek vele, elmosódottan.)

Ekkor fordultam Isten felé, megköszönve szüleimet, gyermekeimet, léteimet.

Pedagóguskölcsönből épült kertes, családi házunkat eladtuk, és Szegedre költöztem a két gyermekemmel. Lakást vettem, állást is kaptam a Gera Sándor (ma Hunyadi János) Iskolában.

Néptáncot is oktattam C kategóriás oktatóként. (9.kép)

1985. Már a szüleim is nálam laktak. Növekvő gyerekeim mellett a lakásunk egyre szűkebb lett. Egy régi, nagy, kertes házra cseréltem, ami komfort nélküli volt. Sokat költöttem rá a használhatóvá tételéig.

Egyedül maradtam: szüleim „elmentek”, fiam megnősült, lányom Budapesten, a főiskolán. Diák albérlőket kerestem, mégis két fiatal férfit fogadtam be, akik a szerbiai háború, a katonai behívó elől menekültek, családjukat ott hagyva.

Ügyvéd előtti nyilatkozattal vállaltam értük felelősséget. Utóbb gondolva nagy „merészség” volt, de soha, semmi baj nem volt velük.

Nyugdíjba mentem. Rossz volt otthagyni a gyerekeket, a tanítást, mert még olyan sok átadni valót éreztem magamban. Aztán megnyugodtam. Szépen szaporodtak a verseim. A korábban megkezdett jogára is folyamatosan jártam.

Házunkat teljesen átépítettük, felújítottuk. Megszületett az első unokám.

A női pedagóguskórus próbái, fellépései, csodás külföldi útjai lefoglaltak.

??? nyarán eladtuk a házunkat. Ki-ki megkapta a részét, én vettem egy szépen felújított panellakást, amelyben igen jól érzem magam.

Táncsoportom Bujákon

Sok szép emlék fűz az úttörőmozgalomhoz.

Gyermekeként, negyedikes koromban nagy igyekezettel készítettük az őrsi falat: színes kartonpapír betűkből került fel az őrs neve. Egy nagyobb katica jelezte az őrsvezetőt, és körötte a kicsik mi, a tagok. Faliújság, Tudás vára gyufásdobozokból, jó tettek listája igazolta munkánkat. Eredmény: év végére vörös selyem nyakkendőket kapott az őrs minden tagja. (Akkor venni nem, csak kapni lehetett a nyakkendőket.) Jó tanuló voltam. A hatodik osztály végén a parádi úttörőtáborba mehettem. Épp akkor látogatott oda Rákosi Mátyás pajtás is. Nagy szó volt ez. Később

A bujái tantestület úttörővezetői
(a középső lány vagyok) 1960-ban

a csapatunk dobosa is voltam. Felvonulásokon elől mentem, s a dobszómra léptek a társaim.

Felnőttként 1991-ig voltam csapatvezető.

Táborozások, vetélkedők, papír- és vasgyűjtések, Csillebérc, Zánka (két évben, rajvezetőként), mind felejthetetlen. Nagyon szerettem az egyenruhát, a formásgokat (sorakozó, vonulás, zászlófelvonás, tisztelgés, jelentés stb.). Erős meggyőződésemm, hogy az úttörőmozgalom nagyon jó volt!

Összegzés: „Ne feledd a rosszat, hogy jobban megbecsüld a jót!” – szól egy kínai mondás.

Nem feledtem! Megtanultam a pénzt beosztani, és mindent, amit elértem, amit az élet adott, megbecsülni. Szívem őszinte hálával van tele Isten iránt. Neki köszönök mindent, hiszen születésemtől kezdve segített; felnevelhettem gyermekeimet (apa és gyerektartás nélkül), akik főiskolai, illetve egyetemi diplomát szereztek; szüleimet szeretettel vehettem körül az utolsó percükig; megjelenhetett két önálló verseskötetem; körülvesznek kedves ismerőseim, jó barátnőim, a szeretteim, gyermekeim és öt unokám. Hitemet és erőmet is Tőle kapom. Ezt „hirdetem” mindenkinek, mert szeretném, hogy mások élete is olyan boldog, kiegyensúlyozott legyen, mint az enyém.

Gregory Eleonora

Szesztay Andrásné Strzelecka Márta

Baljós ég alatt

Krakkótól Sződligetig

Szesztay Andrásné Strzelecka Márta vagyok, 1939. augusztus 22-én születtem Krakkóban. Jelenleg magyar állampolgárként élek Sződligeten. Emlékezéseimet lengyelül írtam, s férjem, Szesztay András fordította magyarra.

Szeptember 5-én már egész családuknak úton volt kelet felé; senki sem tudta közelebből, hova, de még mindenki abban reménykedett, hogy csapataink valahol meg tudják állítani a Harmadik Birodalom hadi gépezetét. Hogy mi történt velünk eme utazás során, sok-sok évvel később a *Lotna* és a *Katyn* című filmekből láthattam meg közelebből. Az akkor 13 éves Andrzej Wajda ugyanis pontosan emlékezett, és hűségesen idézte fel azokat a jeleneteket, amelyek részleteiről én a szüleim visszaemlékezéseiből hallottam. Mintha magunkat is ott láttam volna a menekülők tömegében... Lovak, fogatok, parasztszekerek... A gépjárművön történő utazásnak a lehetőségét is el kellett felejtetni. Legtöbbszörben gyalog vánszorogtak súlyos hátizsákok alatt görnyedve, sokan bőröndöket is hurcolva összekapkodott holmijukkal. Minket befogott lovak húztak, helyzetünk tehát a körülményekhez képest kényelmesnek volt mondható. Bátyám 15 hónapos volt, velünk utaztak nagyszülőink és nagynénink sora is, legtöbbjük szintén kisgyermekkel. A mozgósított nagybácsik legtöbbje persze eltűnt szemünk elől. Időnként be kellett menekülni az út menti árkokba, mert a német bombázók mélyrepülésben szórták le terhüket.

„Kislányok születnek, nem lesz háború” – tréfálkozott a szülész, Szancenbach doktor úr a vizit során abban a kórházi szobában, ahol Édesanyám feküdt velem és szemben velünk Kupcowa asszony Zosiával, újszülött kislányával. Éppen hogy csak szerencsésen világra jöttünk. 1939. augusztus 22-ét jegyezte a naptár. A Narutowiczról elnevezett vadonatúj, modern kórház a húsz éve függetlenségét visszaszerzett Lengyelország egyik büszkesége volt.

Egy évre rá a tiszteletre méltó doktor úr holttestét már a katyni erdő földje borította. A születésem napját követő napon írták alá ugyanis gyilkos szövetségüket a berlini Übermenschek és a moszkvai elvtársak.

1941-ben;
feltehetően a Karmelicka utcai
fényképész felvétele

És ezután virradt fel a legsötétebb nap a szüleim és a többi tájékozatlan menekülő lengyel életében: szeptember 17. Ezúttal nem bombákat, hanem röpcédulákat szórtak a fejünkre: „Lengyel katonák, adjátok meg magatokat! Az immár velünk szövetséges Vörös Hadsereg közeledik kelet felől...” Összezárult a harapófogó – pánik, a kétségbeesés káosza a menekülő sokaságban.

Vissza kellett tehát fordulni. Én pedig egyfolytában sivalkodtam, a két hete ki nem mosott pelenkáktól az egész testemen kimart bőröm miatt. A nagynénik fejüket csóválták: ez a babácska aligha marad meg. (Hogy mit élhetett át ekkor édesanyám, azt közel harminc évvel később értettem meg, amikor én magam szültem gyermekeket.)

Szüleim végül Bilgoraj városkában találtak vendégfogadót, ahol is mindekelőtt egy lavór meleg vizet kértek. De mielőtt meg tudták volna fürdetni a kisbát, szörnyű robaj hallatszott a közelben, így azon nyomban visszapólyázták, és az erdőbe siettek, ahol a család többi tagja táborozott. Éjszaka aztán valóban bombatámadás érte ezt a városkát.

Az országút mentén, a kiürített kórház bejáratánál ott állt az igazgatója. A kétségbeesett tömegben felismerte a nagyapám arcát, orvosprofesszorát Krakóból, ahol nemrégén még nála vizsgázott. Behívott minket, szánakozva hajolt a csecsemő fölé, és tartalék készletéből egy különös elnevezésű hintőport vett ki. Újdonság volt, egy amerikai cég reklámajándéka, amit közvetlenül a háború előtt küldtek el neki. A sebek azon nyomban gyógyulni kezdtek tőle. Anyám évek múlva arra gondolt, hogy alighanem az akkoriban még széles körűen ismeretlen első antibiotikumok egyike lehetett ez a gyógyszer. A véletlen úgy döntött, hogy élnem lehetett tovább – pedig hány, de hány kisgyerek pusztult el ebben a háborúban!

Hazatértünkkor kirabolva találtuk a lakásunkat, de a ház legalább épen állt a helyén. Vederben főzték meg az első levest. Újból kellett kezdeni, és valahogyan meg kellett szervezni az életet a megszállott országban.

Egy ismerős fényképész a Karmelicka utcából, aki annak idején szüleimről az esküvői képeket készítette, levélben jelentkezett, hogy életjelt szeretne adni nekik magáról. „Szeretnének, tisztelt uraim, fényképeket megrendelni a gyerekeikről? Munkám nincsen, fényképésműhelyemet elvették tőlem... házhoz jönnek.” A bátyámról és rólam a górkai kúria teraszán készült legelső fényképek, amelyek az ő keze munkáját őrzik, ma is megvannak. Később még egyszer írt, de már a gettóból, panaszolva, hogy családjával együtt éhezik és fagyoskodik, és segélycsomagért esedezett. Anyám küldött is, amit csak tudott, de testvérei és sógornői ráripakodtak, hogy a saját gyermekei életét kockáztatja... így hát abbahagyta a csomagküldést. Élete végéig gyötörte anyámat e mulasztásának a bűne (ha ugyan ez valóban bűn volt).

Falun viszonylag békében telt az életünk, legalábbis a mi gyermeki szemünkkel nézve. Időnként ugyan megjelentek marcona egyenruhások magas

1942-ben bátyámmal Górkában

1948-ban már négyen voltunk testvérek, és városban laktunk

szárú cipőkben és felgyűrt egyensapkákban, a gazdasági udvarba mentek, ott ellenőriztek valamit, és számunkra érthetetlen nyelven parancsolóan rendelkeztek, amiből mi, gyerekek csak annyit jegyeztünk meg, hogy „schaft, schaft, schaft”. A szomszédos városkából eltűntek a zsidók és a cigányok, szüleim pedig arra ösztönöztek minket, gyerekeket, hogy imádkozzunk Przyłuski bácsiért a szomszédságunkból, akit elhurcolt a Gestapo (és akit soha többé nem láttunk). Birtokunkon alkalmanként asztalosként és kertészként dolgozott Pless tanár úr Poznańból, akit családjával együtt telepítettek ki a Birodalomból. Lengyelül tanított írni és olvasni a falusi gyerekeket, s nehezen tartotta el a családját. Apám volt a munkaadója, de a földalatti Honi Hadseregben ő volt apám parancsnoka.

Azután megjöttek ŐK, fehér, vászonhuzatokkal borított egyenruhákban. Havas fehér tél volt, és a Vörös Hadsereg fehérnek bizonyult. Új szövetségeseink, az ország új keleti határa mögül. Felszabadítottak minket, mert kénytelenek voltak ezt tenni. De arra, hogy valóban felszabadítottak, egyelőre alig utalt bármi is. El kellett hagyunk Górka falut, kiskorunk búvóhelyes világát. Pless urat letartóztatta a szovjet biztonsági szolgálat. Néhány hónap múlva hazajött ugyan, de azután rövidesen meghalt. Hozzánk hasonló kiskorúak ifjú édesapja... A távoli Szibériából kezdtek hazaszivárogni az oda deportált lengyelek. Számos, egymást követő iskolai osztályban négy olyan kolleginával osztottam a padon, akik onnan jöttek haza: Danusia Radomska azelőtt általunk sohasem látott nemezcipőt viselt, orosz „valonki”-t. Hania Szostkiewicz nagymamáját ott temették el. Jadzia Garapich a tajgában szedett össze megfagyott madártetemeiket, hogy legyen valami ennivalójuk. Marysia Zalot öccse az Urálon túl született. Lengyelország számos részén jártam általános iskolába; a biztonsági szolgálat (a lengyel ÁVO) folytonosan zaklatta apámat, és emiatt újra és újra meg kellett változtatnia a munkahelyét. Húgaim osztálytársai közül is többen születtek az Urálon túl. Ők sem szívesen osztották meg emlékeiket a kietlen tájakról, de az egyszerű orosz emberekről, társaikról a rabszolgasorban soha semmi rosszat nem mondtak.

Kénytelenek voltunk szeretni Sztálin elvtársat, Moszkvát, ápolni Dzerzsinszkij, azaz Felix Dzierżyński, a „nagy lengyel hazafi” (a GPU alapítója) emlékét, csodálni a szovjet úttörőket. És tettük ezt naponta öt-hat órán keresztül. Otthon azután kiegészítették történelmi ismereteinket Katyánnal, Anders tábornok írni hadműveletével és a Monte Cassinó-i csatával. Az iskolában csak az oroszországi hadműveletekről, a leninói ütközetéről esett dicsőítő szó. A történelem igencsak érdekelt engem, mégsem választottam ilyen irányú tárgyakat az egyetemen, mert hiszen tanárainknak a történelmünkről hazudniuk kellett, rám is ez várt volna. Így hát inkább a kémiát választottam.

A Stanisław Konarskiról, a XVIII. századbéli nagy iskolareform atyjáról elnevezett oświęcim gimnáziumban az emlékezetes 1956-os esztendő tavaszán

érettségiztem. Büszkék voltunk iskolánk névadójára, de legkevésbé sem városunk előző nevére, amelyet Auschwitzként ismert meg a világ. Az egykori „heftlingek” által, német vegyészek számára épített kis lakótelep egyik utcájában laktunk. A lakótelep utcái akkor már lengyel kémikus tudósok nevét viselték, kivéve egyetlen oroszét, Dmitrij Mengyelejevét, akinek a neve miatt az oświęcimiek sohasem szégyenkeztek.

Egyetemi tanulmányaimat 1956 októberében kezdtem meg Krakóban. Akkor fogadtam a szívembe Magyarországot mint számunkra, lengyelek számára mindig is baráti és hasonló sorsú országot. Azt az országot, amelynek közel félmillió polgárát pusztították el Auschwitz-Oświęcimben. Mi, kezdő egyetemisták papírból készült háromszínű jelvényekkel fejeztük ki szolidaritásunkat a magyar forradalommal. Ezek a jelvények azóta elkallódtak, de az akkori események emléke soha nem halványodott el bennünk. Attól fogva mindig álmodoztam arról, hogy él abban az országban valaki, akinek egyszer kifejezhetem szimpátiámat Magyarország iránt. Észre sem vettem, hogy elmúlt öt esztendő.

Diplomám megszerzése után visszatértem Oświęcimbe, a Vegyi Kombinátban helyezkedtem el. Oświęcimben látogatott meg egy nyáron András, későbbi férjem, miután a lengyel Tátrában megismerkedtünk. Azért is jött, hogy tiszteljen azoknak a családjukkal együtt elgázosított gimnáziumi osztálytársainak az emléke előtt, akikkel 1944 májusában, közvetlenül deportálásuk előtt együtt érettségizett a nyíregyházi Kossuth Lajos Evangélikus Gimnáziumban. Tizenhatan voltak.

Egy évre rá volt az esküvőnk Oświęcimben. Menyasszonyi csokromat az esküvő után az egykori auschwitzi tábor emlékműve előtt tettük le.

Rövidesen Budapestre költöztem. Azóta Magyarország lett a második hazám. Két fiunk (és most fokozatosan felnövekvő unokáink is) megismerkedtek lengyel családjuk és hazánk történetével, ezeket a sorokat nekik is írom... „Non omnis moriar.”

Férjemmel eljegyzésünkkor
1964-ben Budapesten

Negyven évvel később

Unokáink

Julianna L'Homme-Molnár

Egy mozgalmas élet

Niklától Zürichig

Julianne L'Homme-Molnár vagyok, 1939. december 22-én születtem a Somogy megyei Niklán. Zürichben élek. Német nyelven fogalmazott életvallo-másomat Budapestre visszakerült lányom segített magyarra ültetni.

Tél volt, mindent hó borított, vastagon, két nappal 1939 karácsonya előtt. Hajnalok hajnalán, öt órakor világra tolakodtam. Ekkor még nem tudtam, mi minden vár rám a világon, mert egyébként lehet, hogy meggondolom magam. Nos, lássuk, hogy folytatódik.

Akkoriban egy nagyobbfajta faluban laktunk Somogy megyében. A falu híres volt, itt lakott a nagy költő, Berzsenyi Dániel és leszármazottai. Nagy kúriájának egy részében az 1970-es években emlékmúzeumot alakítottak ki.

Nagycsaládban éltünk: apai nagyszüleim, szüleim, két évvel idősebb nővérem és én, azóta is maradtam a legkisebb. Nagypámra nem emlékszem, meghalt, amikor még csak két és fél éves voltam. Nagymamámmal nem volt valami szívélyes a viszonyunk. Nagyon csalódott volt, hogy csak lány lettem. Bár én nem tehettem erről, élete végéig érezte ezt velem. A falu közepén laktunk, egy régi házban, kis zöldséges- és virágoskerttel. A templom, a kocsmá és a kisbolt közvetlen közelünkben volt.

Alig nőttem ki a pelenkából, amikor már éreztük a háborúra készülődést, ahogyan anyám gyakran mondta. Folyton újabb korlátozások születtek. Borzasztó volt esténként a sötétben ülni, és nagyon bosszantottuk anyámat és nagymamámat dúlásunkkal-fúlásunkkal. Hamar komolyra fordult a dolog. Apámnak is be kellett vonulnia. Nem értettem, miért, egyszerre elment, és sokáig nem jött vissza. Aztán jött az elsötétítés, és minden háznál mély árkot kellett ásni, bombariadókor ez szolgált búvóhelyül. Élénken emlékszem, hogy anyám gyakran paplanostul vitt ki éjszaka, mert a szirénák ellenére nem ébredtem fel azonnal. Akármilyen képzelenségnek is hangzik, csodálatos látvány volt, amikor a sötét ég előtt a sztálingyertyák ezer fénye csillogott. Ma is látom magam előtt. Nemsokára katonák jöttek a falunkba, németek. Hozzánk egy tisztet és segéd tisztjét költöztették be. Ettől fogva csak egy szobát és a konyhát használhattuk, bár a segéd tiszt a konyhában aludt. Nagyon kedvesek voltak. Többször kaptunk tőlük élelmiszert, cukrot, almát, kenyeret, néha húst is. Ilyesmit nem tudtunk volna megengedni magunknak. Egyszerre csak elvonultak, és nekünk megparancsolták, hogy csomagoljuk össze holminkat és meneküljünk, mert a frontvonal a falun ment át.

Nagyanyám ökörfogatot szerzett, a legfontosabbakat felpakoltuk, a tetejére mi ketten kerültünk nővéremmel, mint két jól becsomagolt törpe. A lassú utazás nekünk örökkévalóságnak tűnt. Folyamatosan havazott, és egyáltalán nem volt kellemes. Kétszer tömegszálláson kellett éjszakáznunk, mire Gamáson egy parasztszaládnál találtunk szállást. Nagyon kedvesek voltak hozzánk, és szeretettel fogadtak.

Az étrend nagyon egyhangú volt, és szűken mérték az ételt, de a savanyított répának köszönhetően nem nagyon éhezünk. Három hónap elteltével, közben tavasz lett, hazamehettünk. Szomorú látvány volt. Szétlőtt házak, mindenhol lyukak és romok. Házunk még állt, igaz, ablakok nélkül, és szétyluggatott ajtókkal. Az ablakokat kartonlapokkal fedtük be; erre a megmaradt mesekönyvek lapjait használtuk. Mennyire szerettem Saláta Sárát, az Arany ABC-t és a Grimm-meséket! Órákat töltöttem a meseablakok előtt. A rendbetétel, azt hiszem, nem ment gyorsan, hiányzott az építőanyag. Improvizálni kellett. Végre hazajött apánk. Szerencsére épségben, de egészsége nagyon megrendült. A fájdalomtól alig tudott járni. Mint kiderült, ízületi gyulladást kapott, amelyből sosem gyógyult fel teljesen. Mi, gyerekek közben megnőttünk. Nővérem iskolás lett, és két évvel később, 1947 szeptemberében engem is beiskoláztak. Ahogy a nővérem is, én is már tudtam írni-olvasni, mire iskolába kerültem. Szerencsés körülményeknek köszönhetően ugyanebben az évben, decemberben Svájcba utazhattunk felépülni. Nagybátyánk ott élt, és a nemzetközi Vöröskeresztnél feleségével vállalta értünk a felelősséget és hogy minden költséget fedez. Ebben az időben nagybátyánk felvett egy budapesti cipészt a műhelyébe, és úgy adódott, hogy vele, Csonka úrral utazhattunk. Vonattal utaztunk, apám felvitt bennünket Budapestre, és ott Csonka úr gondjaira bízott bennünket. Izgalmas utazás kezdődött, ráadásul először utaztunk vonaton. A svájci határon, Buchsban Csonka úrnak le kellett szállnia a kötelező egészségügyi ellenőrzés miatt. Nekünk, két megriadt csibének a svájci Vöröskereszt egy kis kártyát tűzött kabátunkra nevünkkel és címünkkel. Egyszerre csak a kalauz egy nőt kísért be a fülkébe, aki közölte, hogy ő a Hédi néni. Nagy megkönnyebbülés volt családtagot magunk mellett tudni, bár ő csak néhány szót beszélt magyarul, mi pedig egy szót sem értettünk németül. Magyaráztam neki, mert nem értettem, miért nem ért bennünket, hiszen felnőtt. Fáradtan, de boldogan megérkeztünk Zürichbe, Józsi nagybátyánk várt bennünket. Reggel megállapítottuk, hogy teljesen más világba pottyantunk. Meleg szobák, nem kell fagyoskodni; van elegendő étel, nem maradunk éhesek; este égett a villany, nem kell sötétben ülni. Leírhatatlan volt ezeket a mindennapi dolgokat ilyen hirtelen magunkénak tudni. Másnap megismerkedtünk nagynénénk szüleivel, akiket nagymamának és nagypapának szólítottunk. Mivel ők nem tudták kiejteni a „gy”-t, „cs” lett belőle, mi pedig alkalmazkodtunk, és nőcsmamának és nőcspapának hívtuk őket életük végéig. Mindent megtettek azért, hogy jól érezzük magunkat. Néhány nap elteltével neki kellett látnunk németül tanulni. Akkoriban áprilisban kezdődött ott a tanév, és nagynénénk és nagybátyánk azt akarták, hogy a közeli iskolába járjunk. Márciusban az igazgató levizsgáztatott bennünket, és megállapította, elég jól tudunk németül ahhoz, hogy követni tudjuk a többieket. Én a második osztályba kerültem, a nővérem pedig a harmadikba. A tanító nénim, egy kedves idős hölgy, csak a kézírásomat ki-

Nagynéném, Györgyi nővérem, szüleink,
én és nagybátyám 1948-ban

fogásolta, a tanév végéig többször szóvá tette. Be kell vallanom, igaza volt. Viszont széles tárházzal rendelkeztem védekezésemre: például, hogy otthon hagyta a szemüvegét, enélkül pedig nem látott jól, vagy olyan koszos volt a szemüvege, hogy nem is láthatott semmit. A tanév vége előtt súlyosan megbetegedett, és egy fiatal helyettest kaptunk, aki egyáltalán nem volt szimpatikus. Harmadikban fiatal tanító bácsit kaptunk. Kedves volt, mindannyian szerettük. Időközben tökéletesen és minden akcentus nélkül megtanultam

a zürichi nyelvjárást, és lassan egészen elfelejtettem anyanyelvemet. A nyári szünet előtt közölték velünk, hogy augusztus végéig el kell hagynunk az országot, és vissza kell mennünk Magyarországra. 1949 júniusa volt. Egyrészt örültünk, hogy viszontláthatjuk szüleinket, ugyanakkor szomorúak voltunk, hogy mindent itt kell hagynunk.

Ez alatt a két év alatt elképesztően sokat éltünk meg, láttunk és tanultunk, ennyi ma is keveseknek adatik meg. Nagynénénk és nagybátyánk vidám, vállalkozó szellemű emberek voltak. Télen elvittek bennünket síelni, ami nagy öröm és boldogság volt (akkoriban ez még nem volt olyan tömegsport, mint ma). Tavasszal és ősszel gyalogtúrákra mentünk a hegyekbe, és piknikeztünk. Büszkén cipeltük hátizsákjainkat. Néha a nagyszülők is velünk tartottak. Mindig vidám dolog volt a hegyekben kószálni. Magyarországra való hazautazásunk előtt közösen egy hetet nyaraltunk a Kis-Scheideggen. Felejthetetlen élmény volt gleccsért látni, sőt ráülni. Zürichbe visszatérve lehoztuk a bőröndöket a padlásról, és nekiláttunk csomagolni. Legszívesebben mindent magunkkal vittünk volna, de néhány szeretett tárgytól búcsút kellett vennünk. Megjött az elutazás napja, 1949. augusztus 19. Felejthetetlen volt. Nagynénénk és nagybátyánk elkísért bennünket, sajnos csak Hegyeshalomig. Nem kaptak engedélyt a beutazásra. Nagy hőség volt, az út hosszú és várakozással telt. Délelőtt értünk Hegyeshalomra. Apámnak elénk kellett volna jönnie. Nem láttuk sehol. Nem szállhattunk le, és az ablakot sem lehetett kinyitni. Mindenhol csak felfegyverkezett katonák, puskájuk csöve a vonatra irányult. Aztán néhányan bejöttek a fülkénkbe, hogy ellenőrizzék csomagjainkat, hogy mit vihetünk magunkkal. Ami a nagynénéméknél maradt, azt félretették. Egy idő után megláttuk apánkat a peronon, két katona kíséretében, akik ráfogva tartották fegyverüket. Mai fejjel visszagondolva olyan volt, mint amikor kivégzésre visznek egy halálraítéltet. Odajöhetett a vonathoz. Az ablak le volt zárva, nem tudtuk kinyitni, és így alig hallottuk egymást. El kellett búcsúznunk nagynénéméktől, és a nővéremmel le kellett szállnunk. Csomagjainkat a katonák levitték, és átadtak bennünket apánknak. Egy pillanatra mégis kinyitották az ablakot, hogy apa kezét tudjon fogni bátyjával és sógornőjével. Elvezettek bennünket. Az emlékeink velünk maradtak.

Szerencsére apám még egészen jól tudott németül, így azonnal rázúdítottuk élményeinket. Nagyon sok elmondanivalónk volt. Először Budapestre

vezetett utunk, amely több óráig tartott. Itt meglátogattuk anyai nagyszüleinket. Rövid idő után továbbutaztunk a Balatonhoz, a falunkba. Mindketten fáradtak voltunk és izgatottak, hogy két év után újra láthatjuk anyánkat és nagyanyánkat. Megérkezésünkre már nem emlékszem pontosan. Eltartott néhány napig, hogy újra feltaláljuk magunkat. Nehezítette dolgunkat, hogy már alig tudtunk magyarul, anyám és nagyanyám viszont nem beszéltek németül. Szerencsére ez hamar megoldódott. Szeptembertől újra iskolába jártunk. Negyedikbe engedtek, így nem vesztettem évet. A helyesírással azonban nehezen birkóztam meg. Bizonyos magyar szavakat egyszerűen németül írtam le. A vasárnapi kirándulások sem voltak olyan érdekesek. Kisebb domboktól eltekintve elég lapos a környék. Olyan hegyek, amelyekből Svájcban bőséggel találunk, Somogyban nincsenek. Lassacskán megbarátkoztam néhány gyerekekkel is. Érdekes volt azért a középpontban lenni és olyan élményekről mesélni, amelyeket a többiek elképzelni is alig tudtak.

Nővéremmel és szüleimmel
1955-ben

Az általános iskolában akkoriban úttörőcsapat volt. Többé-kevésbé kötelező jelleggel. Nővéremmel rövid időre tagok is lettünk. Semmit sem tudtam kezdeni azokkal a katonai jellegű kommunista jelszavakkal, amelyeket néha kiabálni kellett. Ki is dobtak. Kis csoportnyi hűtlenek voltunk, és amikor az úttörő-foglalkozások miatt el kellett hagynunk a tantermet, a többieknek utánunk kellett kiabálniuk, hogy „Tito láncos kutyái”. Emiatt sokszor vitába és verekezésbe keveredtem más gyerekekkel.

1950-ben kisöcsém született. Mindannyian nagyon örültünk, de örömünk sajnos rövid ideig tartott. Három hónapos korában meghalt. Szüleimet ez nagyon megviselte. Kimondottan szép baba volt. Most is sokat gondolok rá.

A 7. osztálytól a járási központba, Marcaliba jártam iskolába. Ez a váltás azért volt fontos, mert falunkban nem tanítottak orosz. Legalább a legalapvetőbb ismeretekre szükség volt a továbbtanuláshoz. Akkoriban nem volt helyközi tömegközlekedés vidéken, így minden reggel, ha esett, ha fújt, 11 kilométert bicikliztünk az iskolába, és délután ugyanennyit vissza. Hatan jártunk be, én voltam a legfiatalabb. Jól szórakoztunk útközben. Az általános iskola végén, nyolcadikban felmerült a kérdés, hogyan tovább. Mivel éppen akkor indult Marcaliban gimnázium, kézenfekvő volt, hogy ott tanuljak tovább. Az első évben nem igazán tetszett, de sajnos nem volt más választásom, és ki kellett tartanom. Minél tovább tartott, annál nehezebbre esett. 1958-ban mindennek ellenére szerencsésen leérettségiztem. Ebben az időben született egy barátság, amely mindmáig megmaradt. Rendszeresen tudatjuk egymással, hogy vagyunk, melyikünket milyen bánat és öröm ért. Gimnáziumi éveim alatt sok izgalmas dolog történt. A folyamatos elnyomás, amelyet állandóan éreztettek velünk, nagy súllyal nehezedett mindannyiunkra. Voltak tanárok, akik ezt rajtunk vezették le. Gyakran cserélődtek a tanárok, ami nem éppen segítette a

lelkeseisémet és a teljesítményemet. Ebbe az időbe esett az 1956-os forradalom is, amely Budapestről indult. Nővérem Budapesten tanult, nagyszüleinknél lakott. Akkor nem volt minden háztartásban telefon, így rendkívül nehéz volt kapcsolatot tartani. A legnagyobb, legsúlyosabb harcok Budapesten folytak. Hírek alig érkeztek. A mi vidékünkön nem voltak harcok, lövöldözések, csak néhány letartóztatás. Az orosz katonák folyamatosan szem előtt voltak, tankjaikat és a nyitott teherautókon fegyvereiket mutogatták. Egy hét kivételével végig volt tanítás. A buszközlekedés viszont szünetelt. Megint biciklivel kellett járnom. Néha igencsak remegő térdekkel közlekedtem, se közel, se távol nem volt ember, mintha minden kihalt volna. Néha katonai konvojokkal találkoztam. Szerencsésen átvészelttem ezeket a nehéz időket, anélkül hogy bármi bántódásom esett volna. Két osztálytársam Nyugatra menekült. Azóta sem hallottam felőlük. Alig tért vissza a béke, jött az államosítás. Minden eszközzel nyomást gyakoroltak, hogy felkínálják a magántulajdont az államnak. A legtöbb ember megtagadta, és ellenállt, amíg tudott. Egyre nagyobb lett a nyomás, kilakoltatással és letartóztatással fenyegettek. Apámmal tudatták, hogy ha tovább ellenáll, kizárják nővéremet a középiskolából – akkor állt érettségi előtt. Nekem is ott kellene hagynom a gimnáziumot. Minden tanulási lehetőségtől elzárnak bennünket. Apám nehéz szívvel engedett a kényszernek, és aláírt. Ez alatt az idő alatt sosem tudtam, hogy otthon találok-e családomat, amikor hazaérek az iskolából. Mindig nagy megkönnyebbülés volt épségben otthon találni őket, alig lehet ezt szavakba foglalni.

Érettségi után szívesen tovább tanultam volna. A nyelvek mellett döntöttem: német–orosz, mindkét tárgyból túlzás nélkül jó voltam. Terveim a családi körülmények miatt hiúsultak meg, nem a hiányos tudás miatt. Nagybátyánk jó anyagi körülmények között élt Svájcban. A háború előtt apánk is néhány évig Olaszországban és Svájcban dolgozott. Ezért családukat fekete báránynak, pontosabban nem kíváncsok kapitalistának tekintették. Jó szocialista összeköttetések nélkül – amelyekkel nyilvánvaló módon nem rendelkezünk – a magamfajtnak lehetetlen volt bekerülni az egyetemre. Elhelyezkedni sem tudtam, senki nem akart alkalmazni. Tavaszig a kertben és a háztartásunkban dolgoztam. Időnként a tanácsnál végeztem némi munkát. A téjesesítés odáig jutott, hogy el lehetett kezdeni a közösségi művelést. Hiányoztak még a vezetők, akik vállalják az irányítást és a szervezést. Összehívtak egy falugyűlést, amelyen szinte kivétel nélkül mindenki részt vett. Elvégre a falu túléléséről volt szó. Ahogyan apám beszámolt, heves viták folytak, míg minden posztot betöltöttek. Az elnökség teljes egészében a falu gazdáiból állt. Engem felvettek az adminisztrációs ügyek és a könyvelés vezetésére. A Somogyi Néplaptól is részt vett egy újságíró, aki dokumentálta az eseményeket. Néhány nap elteltével indult a munka. Nullánál kezdtük. Kezdetnek a tanács előterében kaptunk egy asztalt és egy széket. A papírt és az írószert otthonról vittem, hogy legalább jegyzeteket tudjak készíteni. Beledobtak a mély vízbe. Így kezdődött könyvelői pályafutásom. Szorult helyzetben találékonnyá válik az ember, és egy kis józan ész kisegít. Mi mindenre lesz szükségünk, honnan tudjuk beszerezni, és hogy kell megszervezni az egész adminisztrációt... Mivel már dolgoztam a tanácsnál, innen-onnan ötleteket kaptam. Az anyám fiatal korában titkárnő volt, így ő is tudott segíteni. Így meg voltam mentve a kudarctól. Egy hónap után át-

költözhattunk a kultúrházba, és egy szobát berendezhattunk irodának. Nagyon sok munkánk volt, mert mindent leltározni kellett és felbecsülni. Ez a munka azonban gyorsan ment, mert szakemberek segítettek.

Rövid idő elteltével kaptam egy levelet Budapestről, a Könnyűipari Minisztériumból, a Selyemipari Vállalat részéről. Az újságban olvastak rólam és az újonnan alapított termelészövetkezetünkről, és szívesen vállalnának pártfogói szerepet és segítséget nyújtanának, ha szükségem van rá. De még mennyire szükségem volt erre! Innentől felfelé mentek a dolgok. Látogatóba jött Földi úr, a főkönyvelő, és egy halom irodaszert hozott a könyveléshez. Ha valamit be kellett szerezni, alkatrészt egy traktorhoz vagy egy géphez, amire sokáig kellett várni, mindig közbenjárt. Így szoros munkakapcsolatba kerültem Földi úrral. Egyik látogatása alkalmából vázoltam neki a helyzetemet, hogy anyagi okokból feltétlenül más munkát kell találnom, mert a téésznél szinte fizetés nélkül dolgozom. Végül felajánlott nekem egy állást a budapesti vállalatánál. Mennyire örültem, hogy végre fizetős munkám van! A szüleim nem voltak boldogok, hogy én is elköltözőm tőlük. Nővérem már gimnazista korában is csak a szünetekre jött haza. Most Marcaliban lakott és dolgozott, férjhez menni készült. Esküvője 1961 júliusában volt. De nekem ez volt az egyetlen lehetőség, hogy pénzt keressek. Először a statisztikai osztályra kerültem, és ezzel párhuzamosan kereskedelmi iskolába küldtek tanulni. Mivel már volt érettségim, csak a szaktárgyakat kellett elvégeznem. Két évig tartott. Nagyon takarékoskodtam, így a szüleimet is tudtam egy kicsit támogatni. Egy év elteltével áthelyeztek a könyvelésre, áruforgalmi adót kellett számolnom. Ezt a munkát nagyon szívesen végeztem. Változatos volt és érdekes. Ezt a munkakört végeztem, amíg 1963-ban távoztam a vállalattól.

Gimnazista koromtól rendszeresen próbáltam útlevelet szerezni. Eredménytelenül, minden indoklás nélkül elutasítottak. A következő kérelem benyújtásáig fél évet kellett várni. Kitaró voltam, nem adtam fel. A várakozási idő elteltével újabb kísérletet tettem. Végre 1963. január végén megkaptam a várva várt útlevelet. A svájci vízumom már ott volt a követségen. Még meg akartam várni a nővérem gyerekének a születését. Unokaöcsém 1963. április 1-jén született, én pedig április 11-én Budapesten felszálltam a Zürichbe tartó vonatra azzal a szándékkal, hogy három hétre nyaralni megyek. Időközben 45 év lett belőle. Az utazás kellemesen telt. Bécstől egyedül voltam a fülkében. Zürichben várt a nagynéném és a nagybátyám, húsvét volt. A „nagyszülők” semmit sem tudtak érkezésemről. Óriási meglepetés volt, amikor ajtajuk előtt álltam, és nőcsmamának és nőcspapának szólítottam őket. Ennyi év után leírhatatlan öröm volt újra találkozni.

Lehetőségem adódott némettudásomon javítani, és ezt a lehetőséget meg is ragadtam. Beiratkoztam a német mint idegen nyelvre szakosodott nyelviskolába. Csoportunkban tizenketten voltunk különböző országokból: japánok, két kínai és egy angol nő, kanadaiak, egy texasi, egy bolgár és egy francia nő, meg én. Mindannyian egyformán keveset tudtunk németül.

Délelőttönként nyelvtant tanultunk és beszédgyakorlatunk volt, délután irodalmat és történelmet tanultunk. A tanfolyam szeptember végéig tartott. Ehhez nem volt elég a három hét szabadság. Azonnal kérvényt írtam, hogy engedjenek három hónap fizetés nélküli szabadságra.

Postafordultával meg is kaptam a választ, de nem az engedélyt, hanem az azonnali hatályú felmondást. Ez nagyon fáj, mert munkám és magatartásom ellen sosem volt kifogás. Így kétségeim támadtak, hogy ne maradjak-e inkább. Az egész család győzködött. Végül engedtem, és oklevelet szereztem a nyelviskolában. Azonnal elkezdtek a munkakeresést. Sokkal nehezebbnek bizonyult, mint ahogyan gondoltuk. Nem fogadták el sem az érettségimet, sem a kereskedelmi szakképesítésemet. Mindent újból el kellett volna végeznem, illetve németül vizsgáznom. Erre nem vállalkoztam, némettudásom sem volt elég jó. Nagybátyámnak cipésműhelye volt, méretre készítettek egyedileg megtervezett cipőket, és egyik ügyfele végül elindított a pályán, így kaptam állást az egyik nagy bank, a Crédit Suisse lyukkártyaosztályán – a számítógép előfutáránál. Minimális bérrel és hat hónapos szerződéssel. Egy nagy teremben dolgoztunk, volt ott vagy tíz nagy tabulálógép, három szortírozó és másolók. A zaj akkora, mint egy szövőgyárban. Azt hittem, nem bírom ki. Sokat sírtam ebben az időben. Sok jó szóval, apám érélyes leveleivel és vasfegyelemmel végül túljutottam ezen a szakaszon. A szerződés lejártával végül átmehettem egy másik osztályra, és később a könyvelésre, ami valamivel kellemesebb volt.

Itt megtanultam könyvelőgépekkel dolgozni, sőt rám bízta egy kis csoport vezetését is, ami nagy előnyt jelentett pályámon. Két évig dolgoztam itt, 1963 novemberétől 1965 decemberéig. Közben megkaptam a letelepedési engedélyt, mert a nagybátyám letétet vállalt, így biztosítva volt, hogy munkanélküliség vagy betegség esetén nem leszek a városi önkormányzat terhére. Valamivel könnyebbé vált ezzel az állásszerzés is. Összeszedtem minden bátorságomat, és rávetettem magam az álláshirdetésekre. Hosszabb keresgélés után egy nemzetközi szállítmányozó cégnél találtam állást önálló könyvelőként. Hármán dolgoztunk egy irodában, időnként tanonclányunk is volt. A többiek is fiatalok. Néha nagy kapkodásban, de mindig vidámak voltunk. Nagy sajnálatomra átálltak a számítógépes adminisztrációra, és akkor még nem tudtam elképzelni, hogy így dolgozzak, ezért 1968 tavaszán inkább új állás után néztem. Magánéletem meglehetősen kellemesen telt. Nyáron a nagybátyámékkal Olaszországba, a tengerhez mehettünk. Először láttam tengert, a víz végtelenségét. Bibionéba, ami akkoriban egy kis üdülőfalu volt, később kétszer is visszatértünk. Ellátogattunk Velencébe. Egyébként is sokat utaztunk, ha volt rá időnk. A húsvéti ünnepeket egyszer Párizsban töltöttük. Kissé hasonlított Budapestre. Az Eiffel-torony nagy benyomást tett rám. Nagyon szép emlékeim fűződnek Tunéziához is. Csodálatos tengerpart, oázisok, kirándulások a Szahara szélén, az emberek életmódja és vendégszeretete nagy élmény. Hétvégeken eljártunk a hegyekbe kisebb-nagyobb túrákra, néha elmentünk várost nézni. Télen gyakran sieltünk – újból megtanultam síelni, még síiskolába is jártam. Sok öröm ért ebben a néhány évben, körbeutaztam Svájcot és sok különböző oldaláról ismertem meg az országot.

Ismét állást kerestem tehát. 1968-ban a húsvéti ünnepek alatt elég ráérő szabad időm volt állásajánlatokat böngészni. Találtam is valamit. Először nagyon lelkes voltam, de aztán mégis félretettem a hirdetést. Úgy gondoltam, nem vagyok elég képzett ahhoz, hogy az NZZ, a nagy hírű napilap főkönyvelésén dolgozzak. Egy héttel később a nagybátyám megtalálta ugyanezt a hirdetést. Rábeszélt, hogy küldjem be a pályázatomat. Azonnal személyesen behívtak.

A személyzetis nem akart külföldit felvenni, de mivel munkajogi szempontból nem annak számítottam, végül megkaptam az állást. A kolléganők kedvesek voltak, barátságosan fogadtak, nem tekintettek egzotikus külföldinek. Nagy derűségünkre rájöjtünk, hogy az egyik közülük osztálytársam volt a svájci általános iskolában, sőt kiderült, hogy a banknál a nővérevel dolgoztam együtt.

Itt az irodai élet szép oldalait élvezhettem. Tisztelték és anyagilag is megbecsülték a munkámat. Ebben az időben ismerkedtem meg későbbi férjemmel is. 1971 márciusában házasodtunk össze. Házasságommal hamarabb hozzájutottam a svájci állampolgársághoz is. Nyáron szüleimhez utaztunk Magyarországra. Időközben Fonyódra költöztek, nővéremhez és annak fiához. Jó volt otthoni levegőt szívni. A határon sem volt semmi fennakadás, és háborítatlanul utazgathattunk. Decemberig dolgoztam, nagyon sajnáltam otthagyni a munkahelyemet az anyaság kedvéért. 1972-ben született kislányunk, hosszú fekete hajjal és csillogó szemekkel. Mint egy porcelánbaba. Nagy változást hozott az életemben, hogy kizárólag a családdal törődjek. Egyértelmű volt, hogy hosszabb időre távol kell maradnom a munka világától, hiszen nem voltak bölcsődék és napközik mindenkinek. Nyáron ismét Magyarországra szeretnénk volna utazni, hogy az új családtagot bemutassuk a rokonságnak. A Svájcba kiküldött magyar nagykövet azonban megtagadta a vízumot, és biztosított afelől, hogy a határon letartóztat és elveteti kislányomat. A magyar hatóságok áldása nélkül kötöttem házasságot, így a nagykövet házasságon kívül születettnek tekintette a lányomat. Ilyen körülmények között szóba sem jöhetett az utazás. Két évvel később ismét meglátogathattak bennünket a szüleim. Ekkor vártam második gyerekeket. Szüleim sajnos nem várták meg a szülést, amit később nagyon sajnáltak. Apámnak már akkor szívpanaszai voltak. A háború és az ötvenes évek nyomokat hagytak az egészségén. 1975 januárjában ismét eljött az idő, most kisfiam született. A férjem nagyon csalódott volt, inkább még egy lányt szeretett volna. Lányunk jó testőrnék bizonyult: csak az ő felügyeletével volt szabad idegennem a babakocsihoz közeledni. Amikor másfél éves lett a fiam, ismét Magyarországra utazhattunk. Időközben lecserélődött a nagykövet (mint később megtudtam, a korábbi nagykövet börtönbe került). Innentől fogva minden probléma nélkül járhattunk Magyarországra, és minden második évben a Balatonnál nyaraltunk. A gyerekekkel töltött idő nagy részét élveztem. Sokat foglalkoztam velük, kirándultunk, játszottunk, barkácsoltunk. Néha fárasztó volt, néha kissé rendetlen volt a lakásunk, de sosem unatkoztunk. Az iskolai szünetekben és az ünnepekkor többnyire elutaztunk, alaposan megterveztük az utakat, de néha csak fogtuk magunkat és felkerekedtünk. Ilyenkor a férjem dolga volt a menetjegyek beszerzése, mi hárman pedig csomagoltunk. A gyerekek nagyon korán megtanulták összekészíteni holmijaikat. Néha azért otthon kellett hagyni belőle ezt-azt. Amikor már nagyobbak voltak, síelni is jártunk. Ezek is szép élmények voltak. Visszagondolva lehet, hogy néha kissé fárasztó anya voltam.

Tizennyolc évet töltöttem háztartásbeliként. Férjem sosem értette, miért nem elégít ki teljesen a családayai szerep, minél nagyobbak lettek a gyerekek, annál inkább vágytam házon kívüli munkára. Mindenféle tanfolyamokat végeztem, inkább időtöltésként. A gyerekeim segítségével meggyőztük a férjemet, hogy a család nem fogja kárát látni, ha visszamegyek dolgozni. Lányom már akkoriban is nagy feminista volt, fiam pedig egyszerűen bízott benne, hogy

Családi kép

Féjjemmel, Ferdinanddal 2003 húsvétján

Féjjem és fiam 2005-ben

Ilona lányom

Georg fiam

minden rendben lesz. A gyerekeim sokat segítettek, vacsorát is készítettek, mire hazaértem. Nem volt könnyű, túl sokáig voltam háztartásbeli, és 49 évemmel nem éppen ideális korban ahhoz, hogy munkát találjak. 1989 januárjától ismét az NZZ-nél helyezkedtem el, ezúttal a tiszteletdíj-osztályon. Két év elteltével távoznom kellett, mert teljes munkaidőben dolgozó munkatársra volt szükségük, amit nem tudtam volna vállalni. Így megint kényszerszünet következett, de rövid idő elteltével egy catering vállalat dolgozói magánnyugdíj-pénztáránál helyezkedtem el, ahol nyugdíjazásomig, 63 éves koromig maradtam.

Közben lányom leérettségizett, néhány hónapot Angliában nyelvet tanult és nyelvizsgázott, majd dolgozott. Nem tudta, milyen szakra is menjen, azt javasoltam neki, menjen Budapestre magyartudását tökéletesíteni. Végül Budapesten szerzett diplomát, és – nagy bánatomra a távolság miatt – azóta is ott él.

Miután férjem végleg nyugdíjba vonult, születési helyére szeretett volna visszaköltözni, Svájc francia nyelvű részére. Tiltakoztam, részben mert akkoriban még dolgoztam és nem akartam feladni állásomat, másrészt mert nem beszélek franciául. Sajnos csak részben voltam eredményes, amihez hozzájárult, hogy a fiam akkoriban Fribourgbán járt egyetemre. 1997 novemberében Fribourgba költöztünk, de én megtartottam az állásomat, és csak a hétvégékre mentem haza. Elég fárasztó volt hétközben dolgozni, hétvégén utazni és rendbe szedni a háztartást.

Fiunk visszaköltözött Zürichbe, hogy itt fejezze be tanulmányait, és itt is helyezkedett el. Így kissé szétesett a családunk. Minden a rendes kerékvágásban zajlott, amíg a férjem 2001-ben stroke-ot nem kapott. Nagy csapás volt, és nagy változást hozott. Sokáig nem tudtuk, milyen mértékben sérült az agya, és hogy egyáltalán helyrejön-e. Az orvosok nem sok jóval biztattak. Egy hét szabadság után visszamentem dolgozni, és ingáztam a két város között. Szerencsére nagyon jó rehabilitációs intézetet találtunk neki, és megfelelő otthont. Miután az ő állapota az intenzív terápiának köszönhetően javult, én pedig nyugdíjba mentem és megfelelő, kerekes székes lakást találtam, hazaköltözhetett. Nyugalmas öregkorra így gondolni sem lehetett. Alkalmazkodni kellett a lehetőségekhez és igazodni a korlátokhoz. Idővel nekem is pihenésre lett szükségem. Elutazásom estéjén agyvérzést kaptam. Nyaralás helyett kórházban kötöttem ki. Nagy szerencsém volt, gyorsan kaptam segítséget, és jó orvosaim voltak. Fiam gyors beavatkozásával második életet adott nekem. Alig maradt nyoma, és gyorsan felépültem. A férjem is jól volt. 2006-ban, nem sokkal nyolcvanadik születésnapja előtt fájdalmakat érzett, hirtelen nagybeteg lett és öt héttel később meghalt. Életem ismét átalakult, fel kellett magam találnom ebben az új helyzetben.

Az idén a fiam is külföldre ment, öt évre Tajvanon vállalt munkát. Az internetnek köszönhetően rendszeresen tudunk telefonálni.

Most tehát magamra maradtam, és így kell megbirkóznom az élettel. Az öregkor? – Másképpen képzeltem...

Julia & L'Homme

Kisemberek sorsképleteivel kívántuk bővíteni az idén a 70. életévük küszöbére érő jelességek szokásos évkönyvét, hiszen jövőre annak az évnek a szülöttei lesznek hetvenévesek, amelyben újra lángba borult Európa: az 1939-esek. Ezért pályázati úton kerestünk 150 sorba foglalt 1939-es életrajzokat. A pályázat mennyiségben nem közelítette meg a remélt volument, a beküldött életrajzok közül a három legkiválóbb azonban már azzal is elgondolásunk elevenébe vágott, hogy a kelet-közép-európaiságot leképezve eredetileg más-más nyelven íródtak, nem beszélve az alanyok életének érzékletesen megörökített utánozhatatlan, mégis korjellemző, párhuzamos mikroepizódjairól a frontok gyerekfővel megélt átvonulásától a szülők meghurcoltatásán át a pályák olykor már-már csodaszerű fordulataitig.

A vallomástevő három asszony közül egy Vácott született és tanárkodása végén Szegeden kötött ki, ő magyarul írta vallomását. A másik Krakkóban született és Oswiecimben járt iskolába, 1956 után magyar férjet választott, így került Sződligetre, lengyel nyelven írt vallomását férje fordította magyarra. Harmadikuk niklai gyermekkoráról számol be, ezután egy iskolaévet töltött Zürichben, később disszidál, Budapestre visszakerült lánya segít magyarra ültetni német nyelven fogalmazott életvallomását. Nem a szó szoros értelmében vett névtelenek tehát ők sem, hiszen értelmiségi pályát befutva nem kellett másra, adatgyűjtőre bízniuk az emlékidézést. De a meghívottak listájának összeállításakor nem kerültek látósugarunkba. Tanúskodásuk a megélt történelemről kortörténeti dokumentum, és azokkal egybecsengve méltán állítható jelességeink életvallomásai mellé.

Határnyitás, 1939

Katyni tömegsírok

Szabad kezét adott egymásnak a két diktátor: a külügyminiszterek, Ribbentrop és Molotov által 1939. augusztus 23-án, Moszkvában aláírt paktum titkos záradéka alapján a nemzeti-szocialista Németország és a sztálini Szovjetunió eltiporták a független Lengyelországot. Szeptember 1-jén Németország hadüzenet nélkül megtámadta, pár hónap leforgása alatt a Szovjetunió bekebelezte az ország keleti felét, majd megszállta a balti államokat, és elindította a téli háborút Finnországgal. A következő év márciusában Katynnál az oroszok tizenötezer lengyel tisztet mészároltak le, amiről a háború befejezése után is sokáig nem tudott a világ.

Napkút Kiadó Kft.
1014 Budapest, Szentháromság tér 6.
Telefon/fax: (1) 225-3474
E-mail: napkut@gmail.com
Honlap: www.napkut.hu

Felelős szerkesztő: Szondi György
Szerkesztő: Bognár Antal
Szöveggondozó: Kovács Ildikó
Tördelőszerkesztő: Szondi Bence